

تحلیل مؤلفه‌های مکتب اکسپرسیونیسم در طراحی فضاهای داخلی*

حامد زاهدویشکائی**، رضا نقدبیشی***

تاریخ دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۹/۲۸ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۴۰۳/۱۲/۱۲

چکیده

این پژوهش به بررسی مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم و تأثیر آن‌ها بر طراحی داخلی می‌پردازد. اکسپرسیونیسم، با تأکید بر بیان احساسات درونی، در تعامل با هنر و اجتماع، جایگاه مهمی در معماری داخلی دارد. هدف این تحقیق، شناسایی اشتراکات این سبک با طراحی فضاهای داخلی است. روش پژوهش ترکیبی بوده و مؤلفه‌ها از طریق تحلیل محتوای کیفی، با استفاده از کدگذاری باز و محوری استخراج شده‌اند. داده‌ها با نرم‌افزار MAXQDA تحلیل و در نهایت ۵ مقوله‌ی محوری و ۱۶ زیرمؤلفه شناسایی شد. در بخش کمی، ارزیابی معماری اکسپرسیونیستی با نمونه‌گیری غیر تصادفی و زنجیره‌ای از ۱۲ متخصص نقاشی و معماری انجام شد. همچنین، ۹ اثر معماری به روش نمونه‌گیری هدفمند بررسی گردید. نتایج نشان می‌دهد که از میان ۵ معیار و ۱۶ شاخص، فرم‌های منحنی، اغراق، فرم‌های کج و معوج و عدم طبیعت‌گرایی بیشترین تأثیر را بر طراحی داخلی دارند.

واژه‌های کلیدی

اکسپرسیونیسم، مدرنیسم، معماری داخلی، فضای داخلی، تحلیل محتوی.

* این مقاله برگرفته از پایان نامه کارشناسی ارشد معماری داخلی «حامد زاهدویشکائی» با عنوان «معماری داخلی هتل با رویکرد اکسپرسیونیسم (مورد پژوهی: تغییر عملکرد ساختمان جیب به هتل)» است که به راهنمایی دکتر «رضا نقدبیشی» در سال ۱۴۰۳ در دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب به انجام رسیده است.

** دانش‌آموخته، کارشناسی ارشد معماری داخلی، گروه معماری، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

Email: hamed.zahed@iau.ac.ir

*** گروه معماری، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب، تهران، ایران. (مسئول مکاتبات).

Email: reza.naghdishi@iau.ac.ir

مقدمه

قلمروهای مشترک میان معماری داخلی و سایر هنرها باعث شده است تا امکان بهره‌مندی از مؤلفه‌های طیف گسترده‌ای از آن‌ها برای این رشته فراهم باشد. از هنرهای کاربردی مانند طراحی صنعتی تا هنرهای محض مانند نقاشی، عرصه فعالیت طراحی و معماری داخلی و تمرکز بر فضای داخلی می‌تواند باشد. از طرف دیگر تنوع سبکی در معماری داخلی به اندازه تنوع گرایش‌های هنری یا فنی و یا وابسته به تنوع فرهنگی یا اقلیمی بوده است. بر این اساس، اتکا به یک منبع قابل قبول که به اندازه کافی توانسته باشد اثرگذاری قابل توجه در عرصه‌های دیگر را بروز داده باشد می‌تواند در معماری داخلی نیز مورد بررسی و واکاوی قرار بگیرد. اکسپرسیونیسم به عنوان یکی از سبک‌های مطرح در اواخر قرن نوزدهم و اوایل قرن بیستم (Kennedy, 2015) به عنوان نقطه اتکا در معماری قابل مطالعه است. در آغاز قرن بیستم، نهضت بزرگی بر ضد رئالیسم^۱ و امپرسیونیسم^۲ پا گرفت که آرام‌آرام مکتب اکسپرسیونیسم از دل آن بیرون آمد (داد، ۱۳۷۱). هربرت رید^۳ سه مسیر اصلی در کل جریانات هنری را مطرح می‌نماید، او گمان می‌کند که نه فقط سه شیوه رئالیسم، ایدئالیسم^۴ و اکسپرسیونیسم در هنر وجود دارد؛ بلکه بقیه سبک‌ها و گرایش‌ها می‌تواند به‌نوعی در داخل هر یک از این سه شیوه قرار گیرد (محمدزاده تیتکانلو، ۱۳۷۸). اکسپرسیونیسم اصطلاحی است توصیفی که لاجرم چنان تجلیات فرهنگی متفاوتی را در خود گنجانده که عملاً بی‌معنا شده است؛ به نظر می‌رسد که تعریف آن از تمام "ایسم‌های" ادبی و هنری دشوارتر است و بعضاً به این دلیل که کاربردش هم عام است و هم خاص و به این دلیل که با آنچه می‌توان "مدرنیسم" نامید همپوشانی دارد و نیز در پویایی باروک و کژنمایی گوتیک هم می‌توان طلایه‌داران آن را یافت (فرنس، ۱۳۹۰). اکسپرسیونیسم را می‌توان عکس‌العمل و نشانه تمایلات رمانتیک هنرمندانی دانست که در جامعه صنعتی روبه‌رشد اوایل قرن بیستم می‌زیستند و بی‌اعتنایی آن جامعه، نسبت به ارزش‌های هنری، آنان را به یافتن شیوه‌های جدید و به‌کارگیری شکل‌های متفاوت بیان هنری بر می‌انگیخت، به‌خصوص که در آن سال‌ها عقاید فروید^۵ - روان‌شناس اتریشی - که اعماق ذهن بشر را می‌کاوید، هنرمندان را به گزارش دقیق زوایای درون انسان وامی‌داشت (میرصادقی، ۱۳۸۵). به‌طور کلی، می‌توان جهات اصلی این جنبش را برآورده از جنبه اجتماعی و فرهنگی دانست. برخورد تند بین نسل‌ها و طوفان و شور به وجود آمده در تاریخ آلمان، بحران تمدن آلمان در اثر جنگ جهانی و فاجعه ضعف ارتباط که در آغاز قرن ۲۰ در سراسر دنیا جستجو نومیدانه‌ای را برای بیان تازه سبب شد را می‌توان از زمینه‌های اجتماعی اکسپرسیونیسم برشمرد (انوشه، ۱۳۸۱). نکته‌ای

که در اکسپرسیونیسم حائز اهمیت است حضور آن در ایران در همزمانی با درخشش جهانی آن (معافی غفاری و همکاران، ۱۴۰۰) به موجب ظهور مکتب مدرنیسم و تأثیر آرام ولی عمیق آن بر ساختارهای اجتماعی (نقدبیشی و همکاران، ۱۴۰۲) است.

پیرامون جریان هنری اکسپرسیونیسم در معماری، پژوهش‌های ارزشمندی انجام شده است. اما نکته حائز اهمیت این است که تاکنون پژوهشی که به بررسی این مکتب هنری در معماری و فضای داخلی آن بپردازد، یافت نشده است. بنابراین، شناخت نحوه تأثیرگذاری این مکتب بر معماری داخلی، طراحی داخلی و فضای حاصل از آن، از اهداف اصلی این پژوهش به شمار می‌رود. این پژوهش در پی پاسخ به این پرسش‌ها است: معماری الهام‌گرفته از اکسپرسیونیسم دارای چه ویژگی‌ها و مؤلفه‌هایی است؟ مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم در فضاهای داخلی چه می‌تواند باشد؟ و راهکارهای به‌کارگیری این مؤلفه‌ها در معماری داخلی چگونه باید باشد؟ در این راستا، به بررسی و تجزیه و تحلیل بناهای ساخته‌شده با این سبک یا بناهایی که به نوعی به این سبک نزدیک هستند، پرداخته خواهد شد تا مؤلفه‌های تأثیرگذار اکسپرسیونیسم شناسایی و استخراج گردد. در عین حال، با شناسایی مؤلفه‌های تأثیرگذار بر فضاهای داخلی، راهکارهای به‌کارگیری آن‌ها در فضای معماری داخلی نیز تبیین خواهد شد.

پیشینه پژوهش

مکتوبات علمی در حوزه اکسپرسیونیسم در هفت حوزه ادبیات، نقاشی، سینما و تئاتر، فلسفه، گرافیک، مجسمه‌سازی و معماری قابل دسته‌بندی است. در حوزه ادبیات، اوجین اونیل^۶ (۱۹۲۲) با نمایشنامه «گوریل پشمالو»^۷، زندگی دهشتناک گروهی از کارگران کشتی را روایت می‌کند. فرانتس کافکا^۸ (۱۹۱۲) نیز در رمان کوتاه «سخ»^۹، طرد شدن بشر در خلال روزمرگی‌ها را بیان می‌کند. در حوزه نقاشی ادوارد مونک^{۱۰} (۱۸۹۳) با خلق تابلوی «جیغ»^{۱۱}، انسانی تنها و وحشت زده را نمایش می‌دهد. همچنین ارنست لودویگ کرسنر^{۱۲} (۱۹۱۳) در تابلوی «پنج زن در خیابان»^{۱۳}، بورژوازی حاکم بر جامعه اروپایی را در غالب یک اثر اکسپرسیونیستی نمایش می‌دهد. در حوزه سینمای اکسپرسیونیستی که می‌توان آن را زاده وحشت و هراس پس از جنگ جهانی دانست؛ به‌مثابه نقاشی اکسپرسیونیستی به‌عنوان فیلم متحرک در تصاویری همچون «مطب دکتر کالیگاری»^{۱۴}، ساخته رابرت وینه^{۱۵} (۱۹۲۰) واقعیت یافت (پناهی، ۱۳۸۳). همچنین با واکاوی فیلم «متروپلیس»^{۱۶}، ساخته فریتز لانگ^{۱۷} (۱۹۲۷) با دکورهای عظیم و اغراق‌شده و اعتراض و بیزاری نسبت به صنعتی شدن و مدرنیسم، شاهد بیان اکسپرسیونیستی کارگردان هستیم. در حوزه تئاتر،

نمایشنامه «قاتل، امید زنان»^{۱۸}، نوشته اسکار کوکوشکا^{۱۹} (۱۹۰۸) به شیوه اکسپرسیونیستی بر صحنه رفت. دکور این اجراهای تئاتری غالباً شبیه به نقاشی‌های اکسپرسیونیستی است که از قطعه‌های بزرگ رنگ بدون سایه روشن بر پرده‌های پس‌زمینه تشکیل شده است (بوردول و تامسون، ۱۴۰۱). در حوزه فلسفه با بررسی کتاب «چنین گفت زرتشت»^{۲۰}، نوشته نیچه^{۲۱} (۱۸۵۵) متوجه تأکید نویسنده بر خودآگاهی، خودسروری و به کمال رساندن پرشور خویشتن می‌شویم که نیروی محرکه‌ای برای مکتب اکسپرسیونیسم بود. همچنین تأثیر پل شیربارت^{۲۲} در اندیشه‌های معماران اکسپرسیونیسم و به ویژه رهبر گروه نوامبر بسیار چشمگیر است. دیدگاه‌های این نویسنده حکایت از اعتقاد او به یک مأوای گمشده و غیر زمینی دارد (محمدزاده تیتکانلو، ۱۳۷۸). در حوزه گرافیک در زمان جنگ جهانی اول اکسپرسیونیست‌ها با تمایلات ملی‌گرایانه طرفدار جنگ بودند و اقدام به تولید پوستر، نشریات ویژه با گرافیک آشفتنه و هیجانی کردند از این میان گرافیک‌هایی همچون «به تیر چراغ»^{۲۳}، اثر ماکس بچستاین^{۲۴} (۱۹۱۹) و «پیشروی نیروهای طوفان تحت یک حمله گازی»^{۲۵} از اتو دیکس^{۲۶} (۱۹۲۴) مورد بررسی قرار گرفتند. در حوزه مجسمه‌سازی هنرمندان اکسپرسیونیست، احساسات فردی خود را در قالب آثاری همچون «در ستایش افق»^{۲۷} اثر ادواردو چیلیدا^{۲۸} (۱۹۹۰) و «ارمیتیاژ»^{۲۹} اثر رابرت مولر^{۳۰} (۱۹۷۰) به نمایش گذاشتند.

در حوزه معماری، تیتکانلو (۱۳۷۸) پدیده اکسپرسیونیسم از زمان پیدایش و تأثیرات آن بر هنر و معماری و شهرسازی را مورد بررسی قرار داده است. لامپونیانی (۱۳۸۸) پدیده‌های گسترش تاریخی، نظریه‌ها و فرم‌های ساختمانی، معماری و شهرسازی در رابطه با یک موضوع خاص را بررسی کرده است. مزینی (۱۳۸۶) به بیان مبانی نظری، فلسفی و ویژگی‌های کالبدی معماری مدرن و حرکت‌های معمارانه پس از آن پرداخته است. معافی غفاری و همکاران (۱۴۰۰) به بررسی نقش جریان هنری اکسپرسیونیسم در معماری معاصر ایران در بناهای اداری - خدماتی پرداخته‌اند. شپارد^{۳۱} (۲۰۱۶) با بررسی نمونه‌های موردی به بررسی اکسپرسیونیسم و نئو اکسپرسیونیسم در معماری پرداخته است. سیرافین^{۳۲} (۲۰۱۴) در پژوهشی معماری انتزاعی قرن بیستم را بررسی کرده است. کیوزاک^{۳۳} (۲۰۱۲) با تمرکز بر گونه آنوم دوم^{۳۴} به عنوان یک بنای اکسپرسیونیستی، این اثر رودولف اشتاینر^{۳۵} را مورد بررسی قرار داده است. همچنین مطالعاتی به بررسی اصول اکسپرسیونیسم در معماری مدرن پرداخته اند (Stolyarova & Berezin, 2024; Chopan Naderi et al., 2014; Mohammed & Dhumad Al-Essawi, 2023)؛ و یا عملکردی خاص از اکسپرسیونیسم را مورد بررسی قرار داده اند (Badach & Raszeja,

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر از حیث هدف توسعه‌ای است و مطابق پارادایم پراگماتیسم، روش ترکیبی (کیفی-کمی) را برگزیده است. در بخش کیفی و به‌منظور دستیابی به مؤلفه‌های معماری اکسپرسیونیسم، متون معتبر علمی و تحلیل آثار مربوط به آن به روش تحلیل محتوای کیفی در نظام استقرایی مورد بررسی و از طریق کدگذاری در دو مرحله کدگذاری باز و کدگذاری محوری مورد واکاوی قرار گرفت. بدین منظور از طریق تفسیر ذهنی محتوای متون و به وسیله دسته‌بندی منظم کدها و شناسایی مضامین یا الگوها به استخراج مفاهیم مورد نیاز پژوهش از متون پرداخته شده است. در کدگذاری باز با شکستن داده‌ها به کوچک‌ترین واحد خود کدها تشخیص داده شد و در مرحله بعد با کدگذاری محوری داده‌ها که از طریق مقایسه دائم آن‌ها نسبت به ادغام موارد مشابه و دستیابی به محورهای (مقوله‌های) اصلی اقدام شده است. این فرآیند به کمک نرم افزار MAXQDA انجام شد. شکل ۳ مدل مستخرج از این فرآیند را نمایش می‌دهد که شامل ۵ مقوله محوری است و خود شامل ۱۶ زیر مولفه است. در بخش کمی، به‌منظور سنجش وضعیت آثار و ابنیه از منظر مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم، با هدف سنجش میزان اثرگذاری مؤلفه‌های استخراج شده، نمونه‌گیری از جامعه آماری که شامل متخصصان حوزه نقاشی یا معماری بود با تکنیک نمونه‌گیری غیرتصادفی و زنجیره‌ای گلوله برفی، شامل ۱۲ متخصص گردید. برای نمونه‌گیری ابنیه از طریق نمونه‌گیری هدفمند معیارمحور (نمونه‌هایی که دارای معیارهای مشخصی باشند) ۹ اثر معماری که به نوعی با رویکرد اکسپرسیونیسم نسبتی را برقرار کرده‌اند انتخاب شد. متخصصان نسبت به امتیازدهی به مؤلفه‌ها بر اساس طیف لیکرت برای

هر بنا به صورت جداگانه امتیاز داده‌اند. در فرآیند امتیاز دهی، ویژگی‌های عمومی هر بنا در قالب یک صفحه که صرفاً به توصیف مشخصات آن بنا بود به مشارکت کنندگان معرفی و تبیین گردید. بر این اساس، مؤلفه‌ها اولویت‌بندی و بر اساس آن راهکارهای طراحی تدوین شده‌اند.

چارچوب نظری

در تاریخ هنر تحولات هنری اوایل قرن بیستم را عموماً «اکسپرسیونیسم» نامیده‌اند. ولی اگر بخواهیم به طور دقیق زمان آن را مشخص کنیم، می‌توان بین سال‌های ۱۹۱۰ و ۱۹۲۵ م. را دوران آغاز و افول این جنبش نامید (بانی مسعود، ۱۳۸۹). اکسپرسیونیسم نه تنها یکی از مهم‌ترین و تأثیرگذارترین جریان‌ها در جوامع امروزی به شمار می‌رود، بلکه جنبشی جهانی است که زمینه‌های مختلفی چون ادبیات، فلسفه، علوم اجتماعی و سیاسی، معماری، موسیقی، نقاشی و سینما را در بر می‌گیرد. ریشه‌های اکسپرسیونیسم را به‌نوعی می‌توان آلمانی دانست که بعدها به‌سرعت به‌عنوان جایگزینی برای امپرسیونیسم و ناتورالیسم^{۳۶} در دیگر شهرهای مهم اروپا گسترش یافت و بعد از جنگ جهانی اول محبوبیت نیز پیدا کرد (kennedy, 2015). هدف اصلی این مکتب نمایش درونی بشر، مخصوصاً عواطفی چون ترس، نفرت، عشق، و اضطراب بود (کرمانی، ۱۳۹۵). دل‌مشغولی اکسپرسیونیسم، انسان و زندگی روزمره او در دنیای مدرن است (مه آبادی، ۱۳۷۴). اکسپرسیونیسم یکی از شیوه‌هایی است که هنرمند برای بیان احساسات و فشارهای عاطفی خود استفاده می‌کند. هنرمند در این شیوه برای ایجاد تأثیر و هیجان بیشتر در مخاطب از تأکیدی اغراق‌آمیز استفاده می‌کند (اسفندیاری، ۱۴۰۰). به عبارت دیگر اکسپرسیونیسم شیوه‌ای نوین از بیان تجسمی است که در آن هنرمند برای القای هیجانات شدید خود، از رنگ‌های تند و اشکال کج‌ومعوج و خطوط زمخت بهره می‌گیرد. اکسپرسیونیسم به‌نوعی اغراق در رنگ‌ها و شکل‌هاست، شیوه‌ای عاری از طبیعت‌گرایی که می‌خواست حالات عاطفی را هر چه روشن‌تر و صریح‌تر بیان نماید (کرمانی، ۱۳۹۵؛ Van Hurkman, 2010). از لحاظ روان‌شناسی، هواداران این سبک علاقه زیادی به تصویر کردن انزوای انسان داشتند؛ انزوایی که به‌واسطه همراه شدن با جامعه مدرن شکل گرفته بود. از سوی دیگر، باید توجه داشت، مقصود نهایی هنرمند در این مکتب، توصیف جهان واقع نیست، بلکه ارائه نگرشی بر مبنای عواطف و احساسات فردی نسبت به دنیای پیرامونی است (میرصادقی، ۱۳۸۵). هنرمند اکسپرسیونیست در پی آن نیست که واقعیتی بیرونی را تصویر کند، بلکه می‌کوشد آنچه در ذهنش واقعی جلوه می‌کند، در لایه‌هایی از خیال بیاراید و از این راه، افزون بر القای عنصر محوری ترس به مخاطب، التذاذ او را نیز

بر انگیزد؛ در واقع «اکسپرسیونیسم اغراق را هدفمندانه برای انحراف از واقعیت به کار می‌گیرد» (دونیس، ۱۴۰۱). اگرچه اکسپرسیونیسم آلمان را با هنر می‌شناسند، ولی باید اعتراف کرد که این جنبش پیش از آنکه مسئله هنری و فرهنگی باشد، واکنشی انتقادی در برابر مدرنیته، جامعه، جنگ، فقر و خشونت انسان‌ها است (دوبه، ۱۳۹۴).

واژه اکسپرسیونیسم در معماری بر معمارانی اطلاق می‌شود که بین سال‌های ۱۹۱۰ تا ۱۹۲۵ م. در سرزمین‌های سلفی مشغول به کار بودند که ویژگی اصلی آن در تضاد بودن با هنر التقاطی قرن نوزدهم و خردورزی کارکردگرایی رایج آن سال‌ها بود (دمارتینی و پرینا، ۱۳۹۲). بسیاری از هنرمندان شروع جنبش اکسپرسیونیسم را از «گروه پل^{۳۷}» می‌دانند. چهار دانشجوی آلمانی در سال ۱۹۰۵ دفتری تأسیس کردند که نقش عمده‌ای در شکل‌دادن به فرم‌های اکسپرسیونیستی در معماری ایفا کرد (Kennedy, 2015). دومین گروه مهم «سوارکار آبی^{۳۸}» بود. نقاشان این گروه همانند «گروه پل» علاوه بر فرم‌های هنری برآمده از تاریخ هنر غربی، به فرم‌های هنری غیرغربی و سنت‌ها هم تمسک می‌جستند تا تصاویری خلق کنند تا تردیدها را نسبت به زندگی مدرن شهری نشان دهند (دیویس و همکاران، ۱۳۸۸). مهم‌ترین شخصیت این گروه را می‌توان «واسیلی کاندینسکی^{۳۹}» دانست (راسفیجانی و کربلایی حسینی غیاثوند، ۱۳۹۹). نظریه‌های هنری «واسیلی کاندینسکی» مانند معنوی بودن هنر و نقطه خط، محورهای تفکر اکسپرسیونیستی بودند (همان منبع). ریشه‌های اکسپرسیونیسم در معماری را می‌توان در جنبش‌های «صنایع و حرف^{۴۰}»، «ورک‌بوند^{۴۱}» و «آر - نو^{۴۲}» جست. در این راستا کارهای «برونو تات^{۴۳}» در جنبش ورک‌بوند به‌خصوص طرح بنای «پایون شیشه‌ای^{۴۴}» شکل ۱، و بناهای اجرا شده «آنتونی گائودی^{۴۵}» شکل ۲ در جنبش آر - نو، قرابت و همخوانی خاصی با مفاهیم و اندیشه‌های بیان شده هنرمندان اکسپرسیونیسم دارند (بانی مسعود، ۱۳۸۹). گویش معماری اکسپرسیونیستی در رواج فرم‌های برگرفته از طبیعت، مانند فرم‌های مارپیچ و خمیده و نیز ارزش‌های بصری مصالحی مانند آجر و شیشه به‌خصوص در سطوح خارجی بنا تأثیر بسزایی داشت. همچنین در بین معمارانی که سبک‌کاری‌شان به اکسپرسیونیسم نسبت داده می‌شود، شاید آنتونی گائودی را بتوان تأثیرگذارترین آنها دانست. ساختمان‌های گائودی را می‌توان به‌نوعی پیش‌گام مضامین اکسپرسیونیستی در معماری دانست (کرپا، ۱۳۸۷؛ دمارتینی و پرینا، ۱۳۹۲). از مهم‌ترین معماران اکسپرسیونیسم آلمان می‌توان از «اریش مندلسون^{۴۶}» نام برد. مندلسون در طرح «برج انیشتین^{۴۷}» در «پوتسدام^{۴۸}» وفاداری خود را به جنبش اکسپرسیونیسم به اثبات رساند (بانی مسعود، ۱۳۸۹).

شکل ۱. فضای داخلی پابیون شیشه‌ای، اثر برنو تاوت (۱۹۱۴). (ماخذ: Nielsen, 2015)
Figure 1. Glashaus's interior space by Bruno Taut (1914)

شکل ۲. فضای داخلی کاساباتلو، اثر آنتونیو گائودی (۱۹۰۶). (ماخذ: barcelonavigator, 2023)
Figure 2. Casa Batlló's interior space by Antoni Gaudí (1914)

شیشه و رنگ نقش مهمی بازی می‌کردند و هدف، رسیدن به وحدت در کارهای هنری بود (لامپونیانی، ۱۳۸۶). در معماری اکسپرسیونیستی نیز همچون هنر نو، دوشاخه مشخص را می‌توان تمیز داد: درحالی‌که شاخه اول با به‌کارگیری عناصر مدور شکل‌پذیر (پلاستیک) برگرفته از ساختارهای بیولوژیکی و انسان مشخص می‌شد. هواداران این شاخه توسط «هرمان فینسترلین»^{۴۹} رهبری می‌شدند، هندسه اقلیدسی را یک محدودیت مستبدانه و غیرقابل قبول برای تجلی هنر می‌دانستند. ایشان در جستجوی نوعی سرزندگی گویا، آزادی جنبه‌های تخیلی زنده فرم‌ها و آزادی در کثرت اشکال شکل‌پذیر و آزادی در هرگونه دسته‌بندی محدودکننده بودند. شاخه دوم در آثارشان از بلورها الهام گرفتند، چیزی که در جنبش اکسپرسیونیسم از اهمیت خاصی برخوردار شد؛ زیرا از لحاظ معناشناسی، هم قرابت با رمز و رازهای کیهانی بود و هم کمال هندسی را عرضه می‌داشت و از لحاظ ساختاری تحقق آن مستلزم استفاده از شیشه بود. آنچه در روش خلاقانه اکسپرسیونیسم جدید بود از این طریق است که از یک طرف فرایند انتزاع را سرعت بخشید و از طرف دیگر جهت‌گیری فرمال خود را دگرگون ساخت (Lukacs, 1934).

معماری اکسپرسیونیسم خصوصیتی فردگرایانه داشت و از بسیاری جهات مخالف تعصبات گسترده در باب زیبایی‌شناسی بود، درحالی‌که خود اصولی مشخص داشت (Sharp, 1966). اکسپرسیونیسم به دنبال بیان یک مطلب یا مطالبی است که ارزش‌های مخفی در یک اثر را نمایان می‌کند، بنابراین اولین نکته‌ای که در رابطه با این شیوه به ذهن می‌رسد آن است که فرم، در آن نقش اساسی و بنیادی را بازی می‌کند. بدین لحاظ می‌توان اولین شیوه مستقل شده از اکسپرسیونیسم را «اکسپرسیونیسم فرمالیستی» نامید و این‌گونه است که همه آثار گائودی را می‌توان در این زمره به حساب آورد. در ادامه همین شیوه در دو دهه ۱۹۲۰ و ۱۹۳۰ تحت تأثیر حکومت‌های سوسیالیسم، فاشیسم و نازیسم، شیوه‌ای از معماری اکسپرسیونیسم پدید آمد که بیشتر پیامی ایدئولوژیک و آرمانی داشت (کامل نیا و حقیر، ۱۳۹۵). این شیوه با عنوان معماری «اکسپرسیونیسم ایدئالیستی» که تأکید بر ملی‌گرایی و قوم‌گرایی داشته و یک هویت جدید ملی را بیان می‌کرد، در اروپا تحت عنوان «رمانتیسیسم ملی» شناخته شده است. این جنبش بر جنبه‌های سه‌بعدی و پیکره‌سازانه ساختمان‌ها تأکید داشت؛

احصاء مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم

تخیل، مبالغه و تحریف در شکل‌ها و رنگ‌ها را هدفمندانه برای انحراف از واقعیت به کار می‌گیرد (ابراهیم، ۱۳۷۱؛ میرصادقی، ۱۳۸۵؛ چیلورز و آذربورن، ۱۳۸۶؛ کرمانی، ۱۳۹۵؛ لینتن، ۱۴۰۰؛ دونیس، ۱۴۰۱ و Van Hurkman, 2010). «عدم طبیعت‌گرایی» از دیگر مؤلفه‌های مکتب اکسپرسیونیسم است. به این معنا که این مکتب تقلید و پیروی از طبیعت را جایز نمی‌داند. در اکسپرسیونیسم، قراردادهای سنت‌های طبیعت‌گرایی کنار گذاشته می‌شود و دوباره‌سازی واقعیت و طبیعت رد می‌شود (میرصادقی، ۱۳۸۵؛ چیلورز و آذربورن، ۱۳۸۶؛ کرمانی، ۱۳۹۵؛ سیدحسینی، ۱۴۰۱؛ Van Hurkman, 2010). از این‌رو با توجه به جدول ۱، مدل مفهومی (شکل ۳) باتوجه به مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم در معماری داخلی با ۵ مؤلفه و ۱۶ شاخص قابل مشاهده است.

تخلیل یافته‌ها

بر اساس فرآیند پژوهش و مقوله‌های استخراج‌شده از طریق روش کیفی تحلیل محتوی، پنج مقوله اصلی شامل ابراز حالات درونی، رنگ‌های خالص، اعوجاج در فرم، ضدواقع‌گرایی و عدم طبیعت‌گرایی شناسایی شد. همچنین، ۱۶ زیرمؤلفه مرتبط با این مقوله‌ها عبارت‌اند از: احساسات، عواطف، افکار، هیجانات شدید، بیان تند و صریح، رنگ‌های خام، رنگ‌های درخشان، رنگ‌های تند، رنگ‌های متضاد و نامرتبط، فرم منحنی، فرم مارپیچ، فرم کج‌ومعوج، آزادی در استفاده از فرم، اغراق، تحریف و تخیل. بر اساس مدل مفهومی ارائه‌شده در شکل ۳ و ویژگی‌های نمونه‌های موردی در جدول ۳، امتیازدهی متخصصان به بناهای مورد بررسی، بر پایه‌ی طیف لیکرت انجام شد. نتایج این ارزیابی در جدول‌های ۲ و ۴ ارائه شده است.

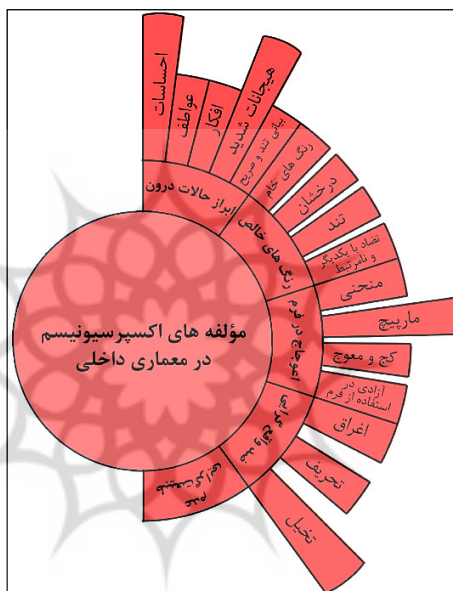
جدول ۱. معیارهای اکسپرسیونیسم و مفهوم آن‌ها در معماری داخلی
Table 1. Criteria of Expressionism and Their Meaning in Interior Architecture

ردیف	استخراج مفاهیم از داده‌ها	کدهای مستخرج از کدگذاری باز	مقوله (محور) های مستخرج از کدگذاری محوری
۱	در این سبک، هنرمند، احساسات، عواطف، افکار و هیجانات شدید درونی خویش را با بیانی تند و صریح به نمایش می‌گذارد.	احساسات / عواطف / افکار / هیجان / بیان تند و صریح	ابراز حالات درون
۲	به معنای استفاده از رنگ‌های خام، درخشان و تند است که به طور معمول در تضاد با یکدیگر و نامرتبط با هم استفاده می‌شود.	رنگ های خام / رنگ های درخشان / رنگ ها تند / رنگ های متضاد / رنگ های نامرتبط	رنگ‌های خالص
۳	به معنای ساخت اشکال و فرم‌های منحنی، مارپیچ، خمیده و کج و معوج است. این سبک تمایل زیادی به آزادی در استفاده از فرم و البته آزادی در هرگونه دسته‌بندی محدود کننده دارد.	فرم منحنی / مارپیچ / خمیده / کج و معوج	اعوجاج در فرم
۴	اکسپرسیونیسم سبکی شدیدا ضد واقع‌گرا است. این سبک، اغراق، تخیل، مبالغه و تحریف در شکل‌ها و رنگ‌ها را هدفمندانه برای انحراف از واقعیت به کار می‌گیرد.	اغراق / تخیل / مبالغه / تحریف / انحراف از واقعیت	ضد واقع‌گرایی
۵	این مکتب، تقلید و پیروی از طبیعت را جایز نمی‌داند. در اکسپرسیونیسم، قراردادهای سنت‌های طبیعت‌گرایی کنار گذاشته می‌شود و تقلید، تکرار و دوباره‌سازی واقعیت و طبیعت را رد می‌کند.	نفی تقلید و تکرار / عدم پیروی از طبیعت / عدم دوباره سازی	عدم طبیعت‌گرایی

با امتیاز ۹/۵۳٪، اغراق با امتیاز ۹/۳۱٪ و فرم‌های کج و معوج و عدم طبیعت‌گرایی با امتیاز ۹/۰۹٪، بالاترین امتیاز را دریافت کرده‌اند. در رتبه‌های بعدی، آزادی در استفاده از فرم و تخیل (۸/۶۵٪)، رنگ‌های تند (۸/۴۳٪) و رنگ‌های متضاد و نامرتبط (۸/۲۰٪) قرار دارند. در مقابل، رنگ‌های درخشان (۷/۹۸٪)، رنگ‌های خام (۷/۷۶٪)، تحریف (۷/۵۴٪) و فرم‌های مارپیچ (۵/۷۶٪) کمترین امتیازات را به خود اختصاص داده‌اند. نکته‌ی مهم آن است که شاخص‌های فرم‌های کج و معوج، اغراق و عدم طبیعت‌گرایی، امتیازی بالاتر از ۹٪ کسب کرده‌اند. این امر نشان‌دهنده‌ی اهمیت این ویژگی‌ها در بناهای منتخب، بر اساس مدل مفهومی پژوهش و از دیدگاه متخصصان است.

به‌منظور ادراک سریع‌تر تفاوت امتیازات، از طیفی رنگی استفاده شده است، به‌گونه‌ای که رنگ سبز پررنگ نشان‌دهنده‌ی بالاترین امتیاز و رنگ قرمز نشان‌دهنده‌ی پایین‌ترین امتیاز است (جدول ۴).

با توجه به غیرقابل اندازه‌گیری بودن مقوله‌ی "ابراز حالات درونی" که برای بررسی دقیق‌تر نیازمند یک پژوهش پدیدارشناختی مستقل است، چهار مقوله دیگر بر اساس نظرات متخصصان امتیازدهی و تحلیل شده‌اند. علاوه بر این، در جدول ۲، میزان فراوانی مؤلفه‌ها و درصد تأثیرگذاری آن‌ها مشخص شده است و در شکل ۴، تفاوت‌ها و فاصله‌ی میان این مؤلفه‌ها از نظر میزان تأثیرگذاری مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد فرم‌های منحنی

شکل ۳. مدل مفهومی مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم در معماری داخلی

Figure 3. Conceptual Model of Expressionism Components in Interior Architecture

جدول ۲. امتیازبندی نمونه‌های موردی بر اساس تحلیل مدل مفهومی

Table 2. Scoring of Case Studies Based on Conceptual Model Analysis

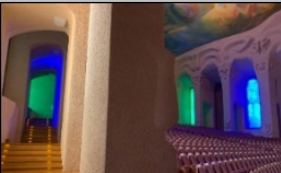
نمونه‌های موردی										
معیار	شاخص	گونه‌آبوم دوم	برج انجمن	کاروانتو	تالار کنسرت والت دیزنی	برج کوچلتر	عبادتگاه رونشان	هت شیب	خانه موسیقی	آبرای سیتی
رنگ‌های خالص	رنگ‌های خام	۵	۴	۴	۳	۴	۴	۴	۴	۳۵
	درخشان	۵	۲	۵	۴	۴	۴	۴	۴	۳۶
	تند	۵	۴	۵	۳	۵	۴	۴	۴	۳۸
	تضاد با یکدیگر و نامرتبط	۵	۳	۴	۳	۵	۴	۵	۴	۳۷
اعوجاج در فرم	منحنی	۵	۵	۵	۵	۵	۵	۴	۵	۴۳
	مارپیچ	۱	۴	۵	۳	۴	۲	۱	۵	۲۶

ادامه جدول ۲. امتیازبندی نمونه‌های موردی بر اساس تحلیل مدل مفهومی
Table 2. Scoring of Case Studies Based on Conceptual Model Analysis

معیار	شاخص	نمونه‌های موردی										
		گونه آنوم دوم	برج ایشیتین	کاربان‌تلو	تالار کنسرت والت دیزنی	برج کوچلبائر	عباده‌تگاه رونشان	هت شیب	خانه موسیقی	آبرای سینی	فراوانی	درصد
اعوجاج در فرم	کج و معوج	۵	۴	۵	۵	۵	۴	۳	۵	۵	۴۱	۹/۰۹٪
	آزادی در استفاده از فرم	۵	۴	۵	۵	۳	۴	۴	۵	۴	۳۹	۸/۶۵٪
	اغراق	۵	۴	۵	۵	۵	۵	۴	۵	۴	۴۲	۹/۳۱٪
ضد واقع گرایی	تحریف	۴	۴	۵	۴	۴	۲	۴	۴	۴	۳۴	۷/۵۴٪
	تخیل	۵	۴	۵	۳	۵	۴	۵	۵	۳	۳۹	۸/۶۵٪
	عدم طبیعت گرایی	۵	۵	۳	۵	۴	۵	۵	۵	۴	۴۱	۹/۰۹٪
امتیازبندی نمونه‌های موردی		۵۵	۴۷	۵۶	۴۸	۵۳	۴۷	۴۷	۵۵	۴۳	۴۵۱	۱۰۰٪

جدول ۳. نمونه‌های موردی و ویژگی‌های آن با رویکرد اکسپرسیونیسم

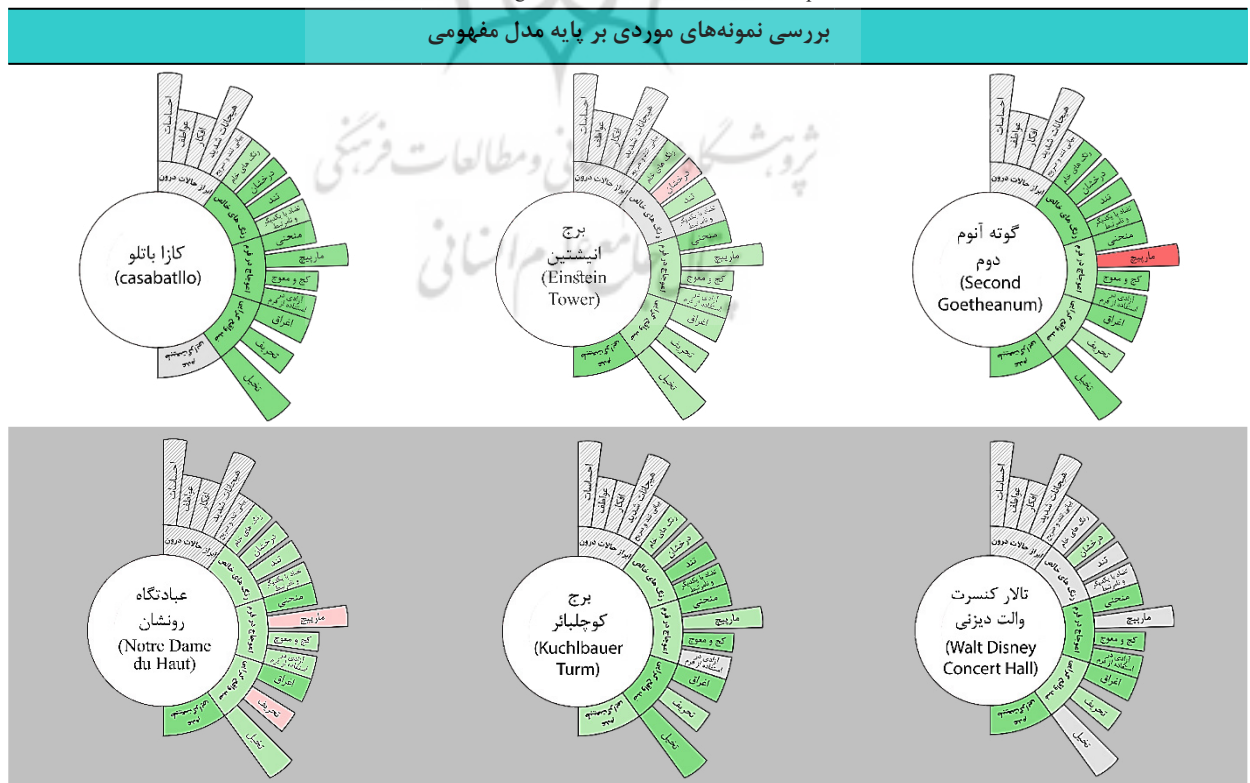
Table 3. Case Studies and Their Characteristics with an Expressionism Approach

نام اثر	معمار - ویژگی‌ها	تصویر
گوته آنوم دوم	رودولف اشتاینر - از ساختمانهایی پیشگام در استفاده از بتن اکسپوز به‌ویژه در استفاده تندیس‌وار از بتن- حرکت در فضای داخلی به مثابه حرکت در یک مجسمه غول‌پیکر- فرم‌های ارگانیک - کنتراست بالا در فضای داخلی- ورود رنگ‌های سبز، آبی، بنفش و صورتی از شیشه‌های رنگی منقوش به فضای داخلی- دفاع از انسانیت - ترکیب هنر، علم و معنویت - اشتیاق به انسان‌شناسی- ایده‌های متافیزیکی انسان‌شناسی	
برج انیشتین ^{۵۰}	اریش مندلسون ^{۵۱} - طراحی با بتن مسلح (به دلیل طراحی پیچیده و مشکلات ساخت‌وساز، بیشتر ساختمان آجری ساخته شده و با گچکاری پوشانده شده است)- ساختار پویا - فرم‌های ارگانیک- معماری تندیس‌وار	
کازا باتلو ^{۵۲}	آنتونی گائودی- اشکال منحنی- رنگ‌های درخشان- فرم‌های ارگانیک- خیال انگیز- استفاده از اشکال طبیعی به شکل انتزاعی- سعی در استفاده حداکثر از نور طبیعی- استفاده از آهن فروزه، چوب، شیشه رنگی، کاشی، سرامیک و زیورآلات سنگی.	
تالار کنسرت والت دیزنی ^{۵۳}	فرانک گری ^{۵۴} - دیوارهای منحنی- لایه پر نور- کمترین استفاده از زوایای راست- کف پوش از چوب بلوط، صحنه از سرو زرد آلاسکا، دیوارها از صنوبر داگلاس- طراحی ارگ، فانتزی و در عین حال کاربردی است.- پارتیشن‌ها و سقف منحنی و موج به عنوان بخشی از سیستم صوتی عمل می‌کند؛ در عین حال زبان تندیس‌گرایی بیرون را به فضای داخلی ارجاع می‌دهد.	
برج کوچلبا ^{۵۵}	هوندرت واسر ^{۵۶} - ساختاری ریتمی شکل- کثرت رنگ- اشکال ارگانیک- اشکال منحنی- خیال‌پردازی- کنتراست بالا- استفاده از تکه‌های شکسته و نامنظم سنگ و سرامیک	

ادامه جدول ۳. نمونه‌های موردی و ویژگی‌های آن با رویکرد اکسپرسیونیسم
Table 3. Case Studies and Their Characteristics with an Expressionism Approach

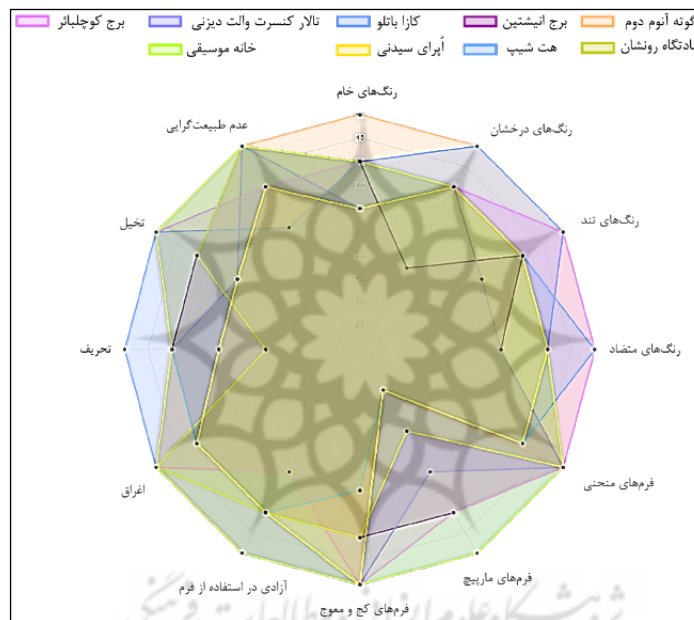
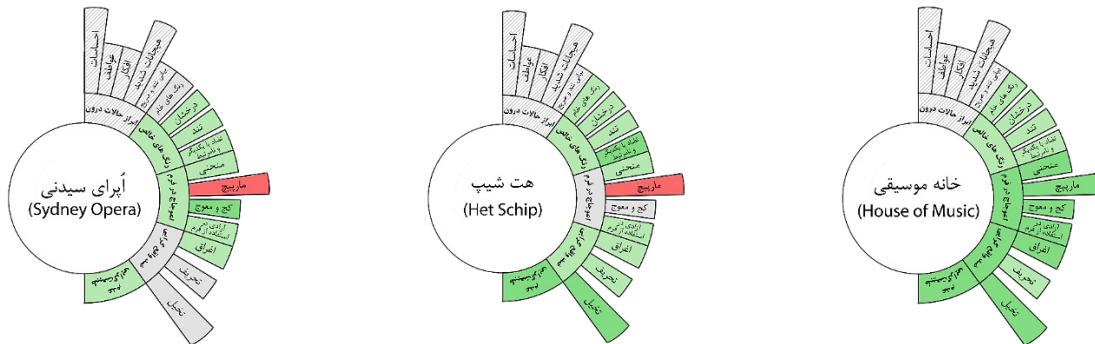
نام اثر	معمار - ویژگی‌ها	تصویر
لو کوربوزیه ^{۵۸} - عدم استفاده از عناصر تزئینی - طراحی تندیس‌وار - اشکال منحنی - اجرای شیب‌دار دیوارها، کف و سقف - قراردادن روزنه‌هایی با ابعاد متفاوت و پراکنده در دیوارها - برانگیختن احساسات و عواطف مذهبی به‌واسطه‌ی ورود نور به فضای خالص و سفید درون کلیسا.		
هت شپ ^{۵۹} - میشل دی کلرک ^{۶۰} - تزئینات منحصربه‌فرد - تضاد رنگی - ترکیب خطوط تیز و منحنی - توجه به جزئیات نمادین در طراحی - دربرگیرنده ارزش‌های طبقه کارگر و صنعت‌گر		
کاپ هیملب ^{۶۱} - فرم‌های منحنی و مارپیچ - پویایی - تضاد رنگی در سالن کنسرت - خانه موسیقی ^{۶۲} - ترکیب خطوط منحنی، صاف و مورب در یک قاب - اشکال و منحنی‌های روان در فضای داخلی در تضاد با شکل سخت و مکعبی شکل بیرونی		
یورن اوتزان ^{۶۴} - تندیس‌وار - ریتم در فضای داخلی - تنوع رنگ و متریال - ایجاد کنتراست در طراحی به‌دلیل وجود فضاهای پر و خالی و نوع نورپردازی - ترکیب خطوط منحنی، راست، مورب، شکسته و زیگ‌زاگ - وجود الگوهای تکرارشونده در معماری داخلی		

جدول ۴. بررسی نمونه‌های موردی بر پایه مدل مفهومی
Table 4. Examining case studies based on the conceptual model

ادامه جدول ۴. بررسی نمونه‌های موردی بر پایه مدل مفهومی
Table 4. Examining case studies based on the conceptual model

بررسی نمونه‌های موردی بر پایه مدل مفهومی

شکل ۴. وضعیت مؤلفه‌های اکسپرسیونیسم بر اساس نمونه‌های موردی
Figure 4. Status of Expressionism Components Based on Case Studies

نتیجه‌گیری

بعدی قرار دارند. در مقابل، رنگ‌های درخشان، رنگ‌های خام و تحریف فرم‌های مارپیچ کمترین میزان تأثیرگذاری را از دیدگاه متخصصان داشته‌اند. بررسی این مؤلفه‌ها نشان می‌دهد که تمامی آن‌ها، با توجه به مبانی نظری و پیشینه‌ی پژوهش، دارای اهمیت هستند و اولویت‌بندی آن‌ها، صرفاً بر اساس دیدگاه طراحان نمونه‌های مورد بررسی انجام شده است. بنابراین، بهره‌گیری از این ویژگی‌ها در طراحی داخلی، به عواملی چون بستر طراحی، هدف پروژه و امکانات اجرایی بستگی دارد. در این راستا، **جدول ۵** پژوهش حاضر، راهکارهای طراحی داخلی با رویکرد اکسپرسیونیستی را در سه دسته‌ی اصلی شامل راهکارهای عملکردی، فرمی و نمادین ارائه می‌دهد. این راهکارها می‌توانند به‌عنوان مبنایی برای طراحی داخلی متأثر از اصول اکسپرسیونیسم مورد استفاده قرار گیرند. باین‌حال، لازم به ذکر است که این راهکارها نمونه‌هایی پیشنهادی بوده

مکتب اکسپرسیونیسم، همانند دیگر جریان‌های هنری، علاوه بر داشتن ریشه‌هایی در گذشته، از اصول و ساختاری برخوردار است که می‌تواند به شیوه‌های گوناگون بر سایر هنرها، از جمله طراحی و معماری داخلی، تأثیرگذار باشد. این پژوهش با رویکردی علمی، در پی آن بود که میزان و چگونگی این تأثیرگذاری را بررسی کرده و شاخص‌های کلیدی آن را شناسایی کند. یافته‌های پژوهش، که بر اساس روش تحلیل محتوای کیفی و دریافت نظرات متخصصان به‌دست آمده است، نشان می‌دهد که فرم‌های منحنی، اغراق، فرم‌های کج و معوج و عدم طبیعت‌گرایی به‌عنوان برجسته‌ترین ویژگی‌های اکسپرسیونیستی در طراحی داخلی شناخته می‌شوند. پس از این شاخص‌ها، آزادی در بهره‌گیری از فرم و تخیل، کاربرد رنگ‌های تند و ترکیب رنگ‌های متضاد و نامرتب در جایگاه

و بسته به شرایط پروژه و دیدگاه طراح، می‌توان آن‌ها را تغییر داده یا گسترش داد. در نهایت، با توجه به نتایج پژوهش، برای شاخص‌هایی که بالاترین امتیاز را کسب کرده‌اند، مجموعه‌ای از راهکارهای پیشنهادی ارائه شده است تا به‌عنوان مرجعی علمی برای طراحان و پژوهشگران حوزه‌ی معماری داخلی، در راستای بهره‌گیری از اصول اکسپرسیونیسم در فرآیند طراحی، مورد استفاده قرار گیرد.

جدول ۵. راهکارهای معماری داخلی با رویکرد اکسپرسیونیسم
Table 5. Interior Architecture Solutions with an Expressionism Approach

شاخص	عملکردی	فرمی	نمادین
۱	طراحی مسیرهای حرکتی بدون زوایای تند و مستقیم	استفاده از سطوح و دیوارهای منحنی برای ایجاد حس حرکت	الهام از فرم‌های طبیعی مانند امواج، باد و جریان آب
فرم‌های منحنی	استفاده از مبلمان با فرم‌های نرم و ارگونومیک	طراحی سقف و کف با خطوط سیال و پیوسته	استفاده از مصالح انعکاسی برای تقویت حس جریان و پویایی
۲	خلق فضاهای با عملکرد چندگانه که در لحظات مختلف تغییر ماهیت دهند	طراحی عناصر معماری با مقیاس‌های بزرگ‌تر از حد معمول	نمایش هیجانات و احساسات از طریق ابعاد و رنگ‌های غیرمتعارف
اغراق در فرم‌ها	ایجاد نقاط تمرکز بصری که کاربران را به تجربه فضایی متفاوت هدایت کنند	استفاده از خطوط و زوایای برجسته برای تأکید بر یک بخش خاص	الهام از سبک‌های هنری انتزاعی برای بیان حالات احساسی
۳	ایجاد مسیرهای حرکتی غیرخطی برای تحریک حس کنجکاوی کاربران	استفاده از دیوارها و ستون‌های زاویه‌دار و مایل	القای حس بی‌ثباتی یا پویایی از طریق فرم‌های غیرمتعارف
فرم‌های کج و معوج	استفاده از مبلمان و تجهیزات با فرم‌های نامتقارن برای ایجاد تنوع فضایی	طراحی بازشوها و پنجره‌ها با زوایای نامنظم	بیان آشفتگی و پویایی
۴	طراحی فضاهایی که کاربران را به تجربه‌ای جدید و غیرمعمول وادار کند	استفاده از فرم‌های انتزاعی که ارتباط مستقیمی با طبیعت ندارند	استفاده از اشکال و حجم‌های سورئال برای ایجاد حس غیرواقعی
عدم طبیعت‌گرایی	ترکیب عملکردهای غیرمنتظره در یک فضا (مثلاً ترکیب فضای استراحت و نمایشگاهی در یک محیط)	به‌کارگیری رنگ‌ها و مصالح غیرمتداول برای دور شدن از فرم‌های طبیعی	بهره‌گیری از نورهای مصنوعی رنگی برای ایجاد جو غیرمنتظره

و منافع تجاری در این راستا وجود ندارد و نویسندگان در قبال ارائه اثر خود وجهی دریافت ننموده‌اند.

نقش نویسندگان

طرح ایده اصلی موضوع پژوهش به صورت مشترک توسط رضا نقدبیشی و حامد زاهد صورت پذیرفته است. بررسی ادبیات پژوهش، پیشینه تحقیق، تجزیه، تحلیل و تفسیر داده‌ها، تهیه متن دستنوشته، اصلاح و تغییرات، توسط حامد زاهد و جهت دهی روش شناسی پژوهش توسط رضا نقدبیشی پیش رفته است. تحلیل یافته‌ها و تدوین نتیجه گیری نیز به صورت مشترک توسط هر دو نویسنده انجام شده است.

تقدیر و تشکر

این پژوهش برگرفته از رساله کارشناسی ارشد معماری داخلی با عنوان «معماری داخلی هتل با رویکرد اکسپرسیونیسم (مورد پژوهی: تغییر عملکرد ساختمان جیب به هتل)» و با حمایت دانشکده هنر و معماری دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران جنوب انجام گرفته است.

تعارض منافع نویسندگان

نویسندگان به‌طور کامل از اخلاق نشر تبعیت کرده و از هرگونه سرقت ادبی، سوء رفتار، جعل داده‌ها و یا ارسال و انتشار دوگانه، پرهیز نموده‌اند

پی‌نوشت

1. Expressionism
2. Realism
3. Impressionnisme
4. Idealism
5. Sigmund Freud
6. Eugene O'Neill
7. The Hairy Ape
8. Franz Kafka
9. Metamorphosis
10. Edvard Munch
11. The Scream
12. Ernst Ludwig Kirchner
13. Five Women on the Street

52. casabatillo	14. The Cabinet of Dr. Caligari
53. Walt Disney Concert Hall	15. Robert Wiene
54. Frank Gehry	16. Metropolis
55. Kuchlbauer Turm	17. Fritz Lang
56. Friedensreich Hundertwasser	18. Murderer, the Hope of Women
57. Notre Dame du Haut	19. Oskar Kokoschka
58. Le Corbusier	20. Thus Spoke Zarathustra
59. Het Schip	21. Friedrich Nietzsche
60. Michel de Klerk	22. Paul Scheerbart
61. House of Music	23. An die Laterne
62. Coop Himmelb(l)au	24. Max Pechstein
63. Sydney Opera House	25. Sturmtruppe geht unter Gas vor
64. Jørn Utzon	26. Otto Dix

فهرست مراجع

۱. ابراهیم، محسن. (۱۳۷۱). پل کله. هنر، ۱۱ (۲۲)، ۴۸-۴۳.	28. Eduardo Chillida
۲. اسفندیاری، اکرم. (۱۴۰۰). بررسی ریشه‌های معماری اکسپرسیونیسم. معماری شناسی، ۴ (۱۹)، ۲۱۴-۲۰۴.	29. Ermitage
۳. انوشه، حسن. (۱۳۸۱). دانشنامه ادبی فارسی. تهران: نشر وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.	30. Robert Müller
۴. بانی مسعود، امیر. (۱۳۸۹). معماری غرب: ریشه‌ها و مفاهیم. تهران: هنر معماری قرن.	31. Friac Adrian sheppard
۵. بوردول، دیوید؛ و تامسون کریستین. (۱۴۰۱). تاریخ سینما (روبرت صافاریان، مترجم). تهران: مرکز.	32. Aleksander Serafin
۶. پناهی، سیامک. (۱۳۸۳). بررسی تأثیرات معماری بر سینمای اکسپرسیونیست. معماری و فرهنگ، ۵ (۱۷)، ۴۴-۵۳.	33. Carole M. Cusack
۷. چیلورز، ایان؛ و آزبورن، هارولد. (۱۳۸۶). سبک‌ها و مکتب‌های هنری (فرهاد گشایش، مترجم). تهران: مارلیک.	34. Second Goetheanum
۸. داد، سیما. (۱۳۷۱). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مروارید.	35. Rudolf Steiner
۹. دمارتینی، الناء؛ و پرینا، فرانچسکا. (۱۳۹۲). هزار سال معماری جهان: راهنمای مصور (آبتین گلکار، مترجم). تهران: هنر معماری قرن.	36. Naturalism
۱۰. دوبه، ولف دیتتر. (۱۳۹۴). اکسپرسیونیسم آلمان: هنر و جامعه (غزاله ابراهیمی، مترجم). حرفه هنرمند، ۱۳ (۵۸)، ۱۱۱-۱۰۹.	37. Die Brücke
۱۱. دونیس، د. داندیس. (۱۴۰۱). مبانی سواد بصری (نسیم منوچهرآبادی، مترجم). تهران: کتاب برتر.	38. Der Blaue Reiter
	39. Wassily Kandinsky
	40. Art and Crafts
	41. Werkbund
	42. Art Nouveau
	43. Bruno Taut
	44. Glass Pavilion
	45. Antoni Gaudí
	46. Erich Mendelson
	47. Einstein Tower
	48. Potsdam
	49. Hermann Finsterlinah
	50. Einstein Tower
	51. Erich Mendelsohn

۱۲. دیویس، پنه‌لوپه؛ جاکوبز، جوزف؛ دنس، والتر؛ هفریچر، فریما؛ روبرتز، آن و سیمون، دیوید. (۱۳۸۸). تاریخ هنر جنسن (فرزان سجودی، مترجم). تهران: فرهنگسرای میردشتی.
۱۳. راسفیجانی، محمدتقی؛ و کربلایی حسینی غیاثوند، ابوالفضل. (۱۳۹۹). تأثیر فضاهای معماری در فیلم‌های اکسپرسیونیستی ایران: مطالعه تطبیقی با سینمای اکسپرسیونیست آلمان. باغ نظر، ۱۷(۹۰)، ۳۴-۱۹.
۱۴. سید حسینی، رضا. (۱۴۰۱). مکتب‌های ادبی. تهران: نگاه.
۱۵. شمیس، سیروس. (۱۳۹۳). مکتب‌های ادبی. تهران: قطره.
۱۶. صفی‌یاری ننه کران، پریناز. (۱۳۹۱). بررسی میزان تأثیرپذیری معماری دوره پهلوی اول از اکسپرسیونیسم. اولین همایش ملی اندیشه‌ها و فناوری‌های نو در معماری. تبریز.
۱۷. عیسی‌زاده زیری، شرمین؛ و نقدیشی، رضا. (۱۴۰۱). تبیین مؤلفه‌های تأثیرگذار بر ایجاد تعلیق ناباوری در فضاهای داخلی. هویت شهر، ۲(۱۷)، ۱۱۸-۱۰۷.
۱۸. فرنس، آر. اس. (۱۳۹۰). اکسپرسیونیسم: از مجموعه مکتب‌ها، سبک‌ها و اصطلاح‌های ادبی و هنری (فرزانه طاهری، مترجم). تهران: نشر مرکز.
۱۹. لامپونیانی، ویتوریو مانیاگو. (۱۳۸۶). معماری و شهرسازی در قرن بیستم (لادن اعتضادی، مترجم). تهران: دانشگاه شهید بهشتی.
۲۰. لینتن، نوربرت. (۱۴۰۰). هنر مدرن (علی رامین، مترجم). تهران: نشر نی.
۲۱. محمدزاده تیتکانلو، حمیده. (۱۳۷۸). اکسپرسیونیسم: از نقاشی تا معماری و شهرسازی. تهران: موسسه پژوهش‌های فرهنگی و هنری مولیان جم.
۲۲. معافی غفاری، پریچهر؛ آیوازیان، سیمون؛ و خوانساری، شیدا. (۱۴۰۰). تبیین تأثیر جریان هنری اکسپرسیونیسم اروپا بر معماری بناهای اداری خدماتی ایران (با تأکید بر دوره پهلوی). باغ نظر، ۱۸(۱۰۵)، ۳۲-۱۹.
۲۳. مه‌آبادی، بهمن. (۱۳۷۴). اکسپرسیونیسم و حلقه وین. هنر، ۲۹(۳۳۵-۳۴۹).
۲۴. میرصادقی، میمنت. (۱۳۸۵). واژه‌نامه هنر شاعری: فرهنگ تفصیلی اصطلاحات فن شعر و سبک‌ها و مکتب‌های آن. تهران: کتاب مهناز.
۲۵. میراحمدی، احمد؛ رهنما، حسین؛ و مهدوی پور، حسین. (۱۳۹۴). بررسی فرآیند طراحی در معماری اکسپرسیونیسم (نمونه موردی: اروسارینن). کنفرانس بین‌المللی معماری، شهرسازی، عمران، هنر و محیط زیست؛ افق‌های آینده، نگاه به گذشته. تهران.
۲۶. نقدیشی، رضا؛ عظمتی، سعید؛ و جمشیدزاده، کیمیا. (۱۴۰۲). بررسی مؤلفه‌های مؤثر در شکل‌گیری معماری معاصر ایران مبتنی بر تغییرات اجتماعی (نمونه موردی: بنای فرهنگسرای نیاوران و موزه هنرهای معاصر تهران). پژوهش‌های معماری نوین، ۳(۳)، ۸۳-۶۹.
۲۷. کامل نیا، حامد؛ و حقیر، سعید. (۱۳۹۵). نظریه مدرنیته در معماری. تهران: دانشگاه تهران.
۲۸. کرمانی، سمانه. (۱۳۹۵). تحلیل و بررسی هنر اکسپرسیونیسم و تأثیر آن بر نقاشی امیل نولده. هفتمین کنفرانس بین‌المللی اقتصاد و مدیریت. سوئد: دالارنا.
۲۹. کریبا، ماریا آنتونیا. (۱۳۸۷). آنتونی گائودی ۱۹۲۶-۱۸۵۲: از طبیعت به معماری (الناز رحیمی، مترجم). تهران: نشر هنر معماری قرن.
30. Badach, J., & Raszeja, E. (2017). Architectural expression in designing museums as places of remembrance. *Prace i Materiały Instytutu Wzornictwa Przemysłowego*, 2017(31), 77-106.
31. Barcelonanavigator (2023). Retrieved Jan, 2024.
32. Kennedy, S. M. (2015). Expressionist art and drama before, during, and after the Weimar Republic (Unpublished master's thesis). Portland State University, USA.
33. Lukacs, G. (1934). Expressionism: Its significance and decline [International lecture]. Moscow.
34. Mohammed, A., & Al-Essawi, K. D. (2023). Expressionism of metal architecture. *Nucleation and Atmospheric Aerosols*.
35. Park, J. (2022). A study on the interior design expression of objects in Hans Hollein's commercial space. *Design Research*, 7(2), 321-332.
36. Qiu, J., & Wang, H. (2019). Study on expression of datum line in contemporary interior design. In *Proceedings of the 2019 International Conference on Education, Social Sciences, and Humanities* (pp. 752-755). Atlantis Press.
37. Chopan Naderi, S., Shafiei, A. D., & Shaghaghi, G. S. (2014). The study of expressionist technocratic architecture and its effect on the change of architecture space. *Journal of Architecture and Urbanism*, 38(4), 123-134.

38. Serafin, A. (2016). Expressionistic form in the cosmopolitan works by Coop Himmelb(l)au. *Architecture, Civil Engineering, Environment*, 9(1), 33–40.
39. Sharp, D. (1966). *Modern architecture and expressionism*. Longmans.
40. Stolyarova, E. G., & Berezin, A. E. (2024). *Aesthetic principles of expressionism in modern architecture*. Вестник СГАСУ. Градостроительство и Архитектура.
41. Nielsen, D. (2015). *Bruno Taut's design inspiration for the Glashaus*. Routledge.
42. Van Hurkman, A. (2010). *Color correction handbook: Professional techniques for video and cinema*. Peachpit Press.

© 2024 by author(s); Published by Science and Research Branch Islamic Azad University, This work for open access publication is under the Creative Commons Attribution International License (CC BY 4.0). (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)

